

Palamós al principi de segle. Criatures i dones feinejant davant una bona agafada de sardina.

El projecte museològic del Cau de la Costa Brava. Museu de la Pesca

Miquel Martí

Permeteu-me que us faci cinc cèntims de la història del Museu Cau de la Costa Brava de Palamós per arribar a presentar-vos la situació actual.

L'any 1920 un grup d'aficionats a l'art i la cultura varen constituir el Cau de la Costa Brava, una associació que tenia per finalitat, entre altres, la recollida d'objectes d'interès artístic, històric, folklòric i de productes naturals de la contrada per tal de proporcionar un museu.

Aquesta iniciativa s'emmarcava en un context de relativa prosperitat econòmica de la burgesia, que aquí girava entorn al moll i la indústria surera. Com arreu del país, es manifestà una engrescadora lluita obrera mentre prenia força el moviment sindical, elements que s'afegien a una agitada vida política. Paral·lelament a la puixança econòmica i l'efervescència política es desenvolupà

una intensa vida cultural que aplegava la vila entorn dels casinos, del teatre, dels concerts i del museu.

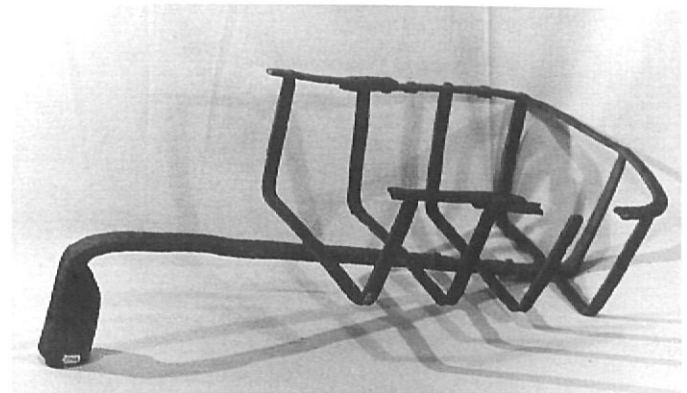
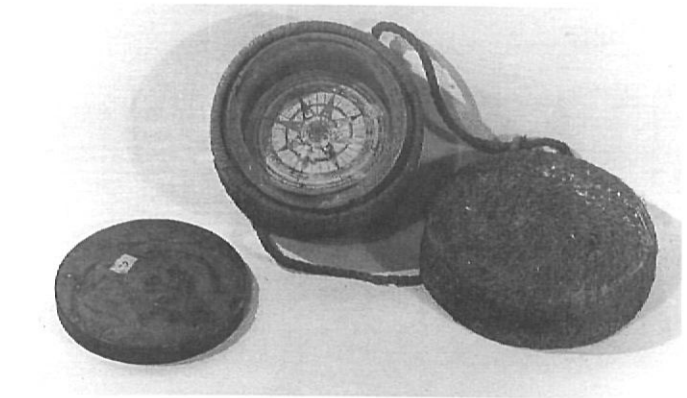
Ben aviat quedaren petites les sales que guardaven col·leccions de ceràmica, restes arqueològiques, elements de pesca i de navegació, peces d'etnografia dels indis sud-americans, objectes d'art, armes, monedes, conques, fòssils, eines del món del suro, etc.

Però aquesta activitat cultural va acabar-se amb la Guerra Civil. Des del 1939 el centre va ser oficialment ignorat fins que va haver de tancar les seves portes l'any 1987 per malaltia del seu conservador.

L'any 1988 va desencallar-se aquesta situació en municipalitzar-se el centre. A mitjan 1989 van dur-se a terme les tasques d'inventari i documentació seguint les pautes marcades pel Servei de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat. Alhora va decidir-se el trasllat a una nova

Bust de vell pescador. Obra de l'escultor Ramir Rocamora de l'any 1918.

Dalt: Compàs de pescadors del segle passat amb la seva capseta de protecció. Sota: Fester per anar a la pesca a l'encesa.

seu, can Montaner, una casa construïda al principi de segle. Era propietat de Martí Montaner i Coris, un industrial surer que, provinent de Calonge, s'establí a Palamós en el segle passat, on aixecà dues de les més importants fàbriques de la comarca. La casa va construir-se sota un immens dipòsit d'aigua que havia de donar abastament a la fàbrica. De fet, però, mai no va ser l'habitatge d'aquesta família.

Una nau que servia de magatzem adossada a la casa va convertir-se en la sala d'ús polivalent que va inaugurar-se l'octubre de 1992 amb la missió de permetre concretar la imatge del museu dins la població i poder organitzar exposicions temporals i donar cabuda a totes aquelles activitats culturals que el nou equipament pogués generar i acollir.

Mentrestant, pel maig de 1990 se'ns encarregà la realització del Projecte Museològic del Museu Municipal Cau de la Costa Brava, el pas següent una vegada documentada la col·lecció. Al meu parer, aquest projecte és un instrument, una eina necessària i indispensable per tirar endavant, amb garanties, el nou museu de Palamós. Defineix la missió del museu en el si de

la societat que l'acull i el seu paper en relació amb els altres museus. Planteja els objectius de la institució i concreta la política d'adquisicions a seguir. Expressa el camp patrimonial que vol abastar i avança el seu contingut expositiu. El treball no ha estat fàcil.

El nou espai cultural rebrotava sense una voluntat definida i manifesta, sense el calor i la participació popular (els últims socis eren vells i la institució feia anys que no connectava amb la realitat social del poble). No s'imposava un projecte a seguir i sobre el qual havíem de treballar.

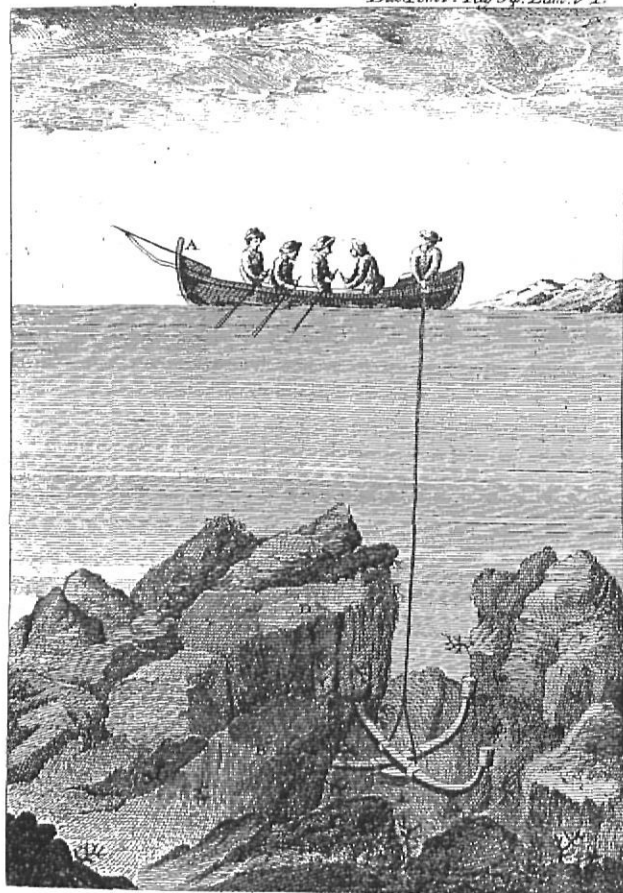
Així les coses, estàvem i estem convençuts que sense el Museu El Cau difícilment s'hagués plantejat Palamós, ara, aquesta institució. El pes del Cau, doncs, és fonamental. Ha estat la seva existència i el seu estat de deteriorament —aquell «tesor perdut»— el que va empènyer l'Ajuntament a municipalitzar-lo, davant les poques veus que demanaven atenció cap al vell equipament. Aquesta consciència del paper del Museu de Palamós ens va fer plantejar el nou museu sobre el record d'El Cau i en homenatge a ell. Pensem que la nova proposta havia d'assegurar la

continuïtat històrica entre els dos equipaments, resultats d'èpoques i d'iniciatives diferents, i que això precisament havia de ser un tret característic del nou museu.

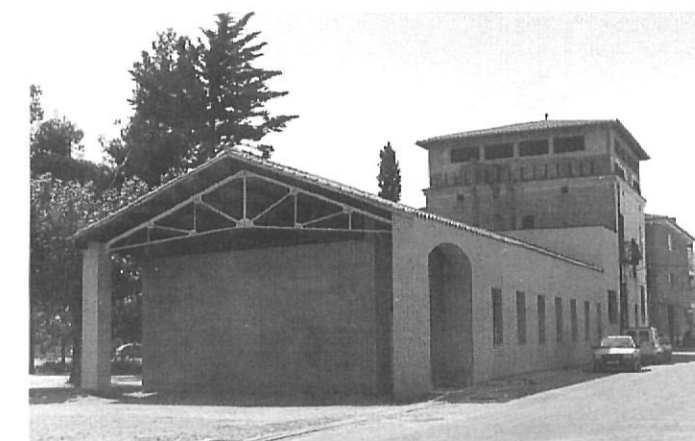
La inexistència d'una voluntat consensuada del que havia de ser el nou museu ens ha permès plantejar-nos, per primer cop, un museu monogràfic.

No ha estat una tasca senzilla. La responsabilitat de prendre decisions pel que fa al model de museu proposat i la seva funció dins la societat ens ha fet mesurar les passes que hem donat. Sabíem que havíem de passar aquesta situació compromesa, que calia abandonar la platja i anar mar endins. Havíem de discernir sobre allò que calia abandonar i sobre allò que cal mantenir. Sense perdre el respecte al passat calia plantejar el museu amb tota la confiança en el futur.

No va ser un judici fàcil, ni curt, ni tranquil. Lògicament va haver-hi una etapa de reflexió sobre els principis teòrics i de coneixement directe de determinades experiències museístiques. El testimoni de col·legues de Catalunya, el País Basc i França,

Gravat de la pesca del corall. Sáñez Reguart, Diccionario histórico de las artes de pesca nacional, 1795.

Dalt: Pescador a la cala Cuetes a punt de calar una nansa.
Sota: Imatge de can Montaner, davant la plaça dels Països Catalans, seu del museu des del 1992.

l'entusiasme de particulars, l'assessorament d'historiadors, antropòlegs i experts en temes marítims ens va guiar pel camí que hem iniciat.

Què teníem?

La col·lecció era el nostre punt de partença i aquesta ens ofería un «universalisme artístic», una heterogènia quantitat i qualitat de peces que, ans d'ajudar-nos, era un problema. Qualsevol col·lecció era incompleta i deslligada de l'anterior. Era un museu sorgit de l'esperit col·leccionista que conservava «tot allò digne de ser guardat». Però l'hora dels museus enciclopèdics creiem que ha acabat.

Llavors, si de la col·lecció no brillava la llum que ens havia d'orientar en la nostra tasca, havíem de plantejar-nos una altra pregunta: quines necessitats té el poble?, què pot oferir?

En primer lloc, la Vila necessitava un espai cultural que aplegués i donés sortida a les diferents activitats i manifestacions culturals que el poble origina i demana. La inexistència de cap altre

espai municipal d'aquestes característiques condicionava el paper del museu que havia d'atendre, a més a més de les activitats i funcions que li són pròpies, algunes activitats culturals que el poble genera. El museu, en el context d'una vila de poc més de 13.000 habitants, ha de funcionar com a centre dinamitzador cultural, ha de tenir el paper d'aglutinant de l'activitat cultural. I aquest paper s'ha de concretar en un espai que, en aquests moments, és la Sala d'Ús Polivalent.

Però la vila i la comarca poden demanar i oferir al mateix temps un museu que pugui parlar d'elles. I penso que parlar de Palamós és parlar de la mar, de les activitats marítimes. Palamós és un bonic exemple de les poblacions del litoral, d'aquells privilegiats llogarrets que tenen la mar i la terra. La vida marítima, en alguns pobles, és la seva raó de ser. És el mar que els ha atret allí, precisament, perquè l'únic avantatge de l'emplaçament eren les seves bones condicions nàutiques. Palamós ha nascut del mar. Ha estat després, que el poble,

els pobles, han evolucionat d'una manera o d'una altra.

S'ha prestat poca atenció a la cultura marítima. La pèrdua d'elements materials com embarcacions típiques, eines de mestres d'aixa, arts i utensilis de pesca, aparells de navegació o els costums i coneixements de la gent de mar resulta ja quelcom irreparable. Però la situació pot agreujar-se.

Ara bé, la vida marítima té molts aspectes. L'amplitud del patrimoni marítim i la diversitat de funcions que cada vegada més van assumint els museus ens obliga a concretar l'àmbit d'actuació. Un museu que abastés tota l'activitat marítima que ha desenvolupat i que desenvolupa la costa gironina segur que no podria ser gens migrat. Representaria tractar la navegació de cabotatge, les drassanes, la pesca, la marina de guerra, l'ecologia marina, l'activitat esportiva i d'oci, l'impacte del turisme en la manera de viure, etc. El cas és el mateix si en comptes de tractar un espai supra-local ens limitem al nostre terme municipal. D'aquí que veiem la necessitat de plantejar un

Palamós 1960. Dones reparant xarxes entre les embarcacions. Arxíu d'Imatges de l'Ajuntament de Palamós. Fons: Casí Boada.

museu monogràfic que no es tanqui en els límits locals i que serveixi per explicar un aspecte de l'activitat marítima del litoral gironí. Proposem un museu monogràfic de la pesca de la Costa Brava, nascut de la vocació marinera de Palamós.

I per què un museu de la pesca?

El desconeixement general entorn la vida marítima del nostre país, i en particular de l'activitat pesquera, ens fa pensar en la necessitat de disposar d'un museu que treballi per a la recuperació, conservació, estudi i difusió d'aquest llegat cultural.

Així, tot partint del Museu de Palamós Cau de la Costa Brava i seguint el seu esperit tan lligat al poble, proposem la seva reorientació de manera monogràfica cap al patrimoni marítime-pesquer de la Costa Brava des d'una perspectiva interdisciplinària.

Perquè pensem que la pesca és una activitat bàsica que exemplifica molt bé la relació entre l'home i el medi, la mar. Perquè és un d'aquells trets fonamentals

que expliquen la vida i la història de l'ocupació humana de la costa. És un dels elements que ha dibuixat els aspectes bàsics del paisatge humà, que encara subsisteix, més o menys influït pels progressos tècnics o l'evolució de la conjuntura.

Hi ha elements que van tenir una importància gran però que ja han desaparegut, no sense deixar petjades, com ho foren el cabotatge o el comerç americà.

També hi ha nous elements que apareixen i entorn dels quals s'organitzen noves formes de vida, com és el turisme. Però cal trobar allò essencial, cal explicar aquesta relació entre el medi físic i els grups humans que l'exploten i l'afaiçonen en funció de l'evolució de les tècniques i de les conjuntures històriques, econòmiques, socio-culturals...

L'activitat pesquera ens permet lligar les etapes anteriors amb el present i el futur. És també una activitat important de la costa mediterrània que aquí, al nostre país, no ha trobat el ressò que es mereix. Si ens atenem a

la naturalesa dels museus de Catalunya i si estem d'acord que els museus treballen amb el llegat cultural de la nostra comunitat, podem pensar que l'activitat marítima catalana ha estat ben migrada, i no és així.

L'home mediterrani va aprendre ben aviat la utilitat del mar. El Mediterrani ofería unes bones possibilitats a la pesca i la navegació. Aquesta cultura marítima no pot perdre's. Els pobles del nord d'Espanya i també els del golf de Lleó, com a més propers a nosaltres, han recuperat aquesta tradició marinera i s'esforcen per salvaguardar aquesta part de la seva cultura. Cal que alguna institució de casa nostra vetlli pel nostre patrimoni marítime-pesquer i hi doni accés a tota la població.

Ja ho sabem que les poblacions costaneres s'han girat d'esquena al mar. De les platges venia el llebeig, la humitat, la pudor del quitrà, de les xarxes esteses... Les cases s'han agrupat a l'entorn de la plaça, tancades pels carrers que hi menen. El moll, la platja, era l'espai de treball dels pescadors, de la gent més pobra.

Pescadors menjant a bord.

Dalt: A la platja de la Fosca, gent adobant armellades. Sota: Imatge de pescadors descansant davant els llaguts, sota les escales del Casino.

Cal que la nostra societat conegui i valori la cultura de la gent de mar. Aquesta coneixença és necessària però ha despertat poca atenció la recerca d'aquesta activitat des dels temps de la història, l'antropologia, la tècnica, la lingüística i, no tant, des de l'ecologia.

Convé que el museu mostri la importància d'aquesta activitat al llarg de la història i maldi per explicar una realitat que s'escapa molt sovint als ulls de la gent.

La realitat és que Catalunya té en l'actualitat més de 5.400 pescadors al llarg de la seva costa repartits entre 36 confraries. Que Palamós ocupa el tercer lloc en nombre d'embarcacions dedicades a la pesca (140 en total, amb 2.834 TRB) després de Sant Carles de la Ràpita i Vilanova i la Geltrú. Que els ports de Roses i Palamós concentren més d'una tercera part de la pesca artesanal de Catalunya. Que aquesta activitat extractiva ha permès capturar, l'any 1990, 38 milions de quilograms de peix, crustacis i mol·luscs de la mar per un valor de venda de més de 13.250 milions de pessetes, en el total català.

Aquesta activitat, que en el cas palamosí ocupa directament més de 400 treballadors, és important dins l'activitat complexa que acull el nostre port.

Pensem en un museu que expliqui els sistemes de pesca, els tradicionals, tot enllaçant-los amb els actuals, la conservació del peix (coneguda ja en l'antiguitat), el tipus d'embarcació catalana, el pas de la vela al motor, la vitalitat dels pescadors catalans exportant tècniques i coneixements cap a França o Galícia, la importància de les indústries complementàries i derivades, el paper dels transports, el tipus de construcció de les cases dels mariners, els sistemes de navegació, el coneixement empíric dels fons marins, el pronòstic del temps, les creences i supersticions, l'artesania marinera, el món de la gent de mar en definitiva.

La pesca ens ofereix un camp de treball viu, inesgotable, amb futur. El ritme frenètic que en aquest sector ha imposat sobretot l'electrònica, ens ha d'impulsar a guardar, no solament allò antic, sinó tot allò que està en vies de desaparèixer.

I per què el Museu de la Pesca de la Costa Brava?

Perquè des que Ferran Agulló va llençar l'expressió, l'any 1905, tota la costa de Girona es coneix per Costa Brava. De fet, la gent de mar ja deixa costa brava a aquella que era retallada, difícil, fondal. En realitat, la idea de Costa Brava, aquella franja del litoral situada al nord de Barcelona i que es coneixia per la costa de Llevant, pren cos sota l'impuls del turisme que ho homogeneïza tot i crea lligams. Malgrat la diversitat del litoral, forma un conjunt ben delimitat per la frontera francesa i la Tordera, al nord del Maresme.

Encara que existeixin particularitats locals, els fons submarins, la hidrologia del mar, els estocs de pesca, els sistemes de pesca i els caladors són comuns al llarg del litoral gironí.

Per altra banda, la pesca és un element cultural cohesionador d'aquestes poblacions costaneres i el museu pot mostrar aquesta activitat tan pròpia de les comarques gironines als visitants foranis.

Pensem que l'abast geogràfic del Museu ha d'incidir en altres poblacions costaneres del litoral gironí tant pel que fa a la salvaguarda i protecció del patrimoni marítim-pesquer d'aquest territori com a la necessària projecció de la seva activitat pública. La resposta dels pescadors dels diferents ports és del tot positiva ja que són molts els que creuen en aquest projecte i han fet donació de moltes peces, per ells inservibles, però, necessàries per explicar la forma de vida d'aquests treballadors del mar.

Proposem, doncs, un museu monogràfic de la pesca, únic a Catalunya en aquesta temàtica, el segon d'Espanya, amb un caràcter interdisciplinari, que promogui la participació activa de la població i que actuï com un eficaç instrument de protecció del patrimoni marítim-pesquer del litoral gironí.

Aquest museu especialitzat, en el context comarcal, enriquirà l'oferta museística global alhora que es beneficiarà de l'existència de museus especialitzats propers com són el del suro a Palafrugell o el de la ceràmica a la Bisbal.

Ha de ser un museu que ha de descriure, mostrar i ensenyar no les coses sinó l'home-autor d'aquestes coses i el perquè foren així creades.

Volem que sigui un museu didàctic, que sigui un lloc de formació, no de contemplació; un lloc on l'esforç intel·lectual i lúdic del visitant permeti copsar el món dels pescadors de la Costa Brava a mesura que va recorrent les diverses parts del museu.

El de la pesca ha de ser un museu que expliqui la relació de l'home respecte al seu medi i respecte a la seva capacitat d'interpretar i transformar el mar.

Els objectes que s'exposaran potser no tindran un alt valor econòmic; potser en molts casos s'haurà de recórrer a la utilització de models per explicar fets concrets. Es nodrirà d'objectes provinents del món natural i de l'humà: especimens naturals, mostres geològiques, objectes fets per l'home, fotografies, reculls d'informació oral, etc. Cal que cada objecte, cada aparell, pugui fascinar, no per ser peça única, artística o antiquíssima, sinó per allò que ella mateixa pugui transmetre, comunicar, ensenyar, fer valorar, fer estimar. Educació i distracció és el que buscarem.

Aquesta oferta a l'interior del museu es veurà enriquida per una realitat exterior immediata. Cal que posem

al dia les qüestions i també presentem la situació actual d'aquest grup humà.

El museu de la pesca ha d'explicar les peculiaritats que tenen les comunitats pesqueres del litoral gironí i també les diferències. Ha de saber trobar allò de comú que tenen les poblacions costaneres de Girona i que ens diferencia d'altres comunitats. Ha de fer arribar la cultura de la pesca, que comparteix elements d'una més àmplia cultura marítima, al públic en general.

Objectius del Museu

Davant la situació del patrimoni marítim-pesquer, davant la desaparició d'unes formes de vida tradicionals i amb els recursos humans i econòmics que tenim, ens hem fixat un programa de treball bàsic i urgent:

1r Iniciar un treball d'investigació sobre la pesca de la Costa Brava dissenyat conjuntament amb la Universitat de Girona.

2n Dur a terme un treball de camp per recollir de manera científica tot allò material i immaterial que serveixi de base per als estudiosos i per nodrir el nostre fons museístic. Perquè, per sort, encara podem trobar persones que saben descriure amb tot detall els ritmes de vida quotidians d'un poble de la costa al principi de segle. Potser, conservar la cultura de la gent de mar és impossible però sí que podem conservar-ne el seu coneixement.

3r Crear un centre de documentació capaç de subministrar a l'investigador i a tot aquell que estigui interessat en la problemàtica de la pesca, les referències bibliogràfiques i documentals que li siguin d'utilitat.

4t Seguir amb les campanyes de sensibilització per revalorar la cultura de la gent de mar.

5è Continuar amb la línia de difusió a través de làmines, llibres, postals, etc.

6è Consolidar el programa d'exposicions temporals dedicades a aquesta temàtica que hauran d'alternar-se amb exposicions de caràcter més local, d'acord amb aquell diàleg que hem establert entre allò monogràfic, la pesca, i allò local.

7è Treballar en la redacció del projecte arquitectònic i el museogràfic que permetrà adequar les idees plantejades en el museològic i concretar-les.

8è Aprofundir la funció didàctica del Museu de la Pesca amb ofertes concretes per enriquir els programes de les nostres escoles.

9è Obrir la primera sala de l'exposició permanent, fet que ens ajudarà a fer una més coherent promoció del centre.

Àmbits temàtics de l'exposició permanent

Proposem un àmbit que evoqui l'esperit col·leccionista del Cau, que mostri l'ambient dels orígens i els fundadors del museu.

Pel que fa a la pesca, es considera convenient donar espai a un àmbit que apropi el visitant a un coneixement general d'aquesta activitat productiva.

Un segon àmbit explicarà les condicions del medi, contextualitzant l'activitat pesquera en el litoral gironí, a través de la descripció de la costa, el fons marí, les característiques hidrològiques del nostre mar, la climatologia i la vida en aquest medi.

Un tercer àmbit es dedicarà a la pesca a la Costa Brava, la seva història, les tècniques, els tipus d'embarcacions, la navegació, les indústries auxiliars i derivades, el transport, les relacions de producció.

Un quart apartat parlarà de la cultura dels pescadors amb els seus aspectes etnogràfics: les barraques dels pescadors, els espais de treball i oci, la indumentària, jocs i festes, menjar, creences i supersticions, artesanian, etc.

Finalment es presentarà l'estat de la qüestió, essent aquesta una de les àrees més dinàmiques de l'exposició: productivitat pesquera, avenços tècnics, contaminació, sobreexplotació, situació mundial, etc.

De moment, el nostre treball serà articular totes aquestes funcions i activitats. Ja veieu com estem i cap on anem. No fa falta dir-vos que qualsevol pot detectar en aquest escrit més entusiasme que altra cosa. En aquest país estem més acostumats a presentar projectes que assistir a realitats, però en aquest cas estic convençut que el treball i la col·laboració de tots ens ha de portar a assolir el nivell que ens hem marcat. La gent de mar de la nostra costa s'ho mereix. Val la pena l'esforç. Ja ho veureu.

Miquel Martí és conservador del Cau de la Costa Brava-Museu de la Pesca.